

บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนใน จังหวัดร้อยเอ็ด

Integration of Buddhist Ethics in the Boon Chaek Khoa Tradition of people
in Roi Et Province

พระรุ่งตะวัน สิริวัฒน (แดงบุญเรือง)¹ และโสวิทย์ บำรุงภักดิ์²

Phra Rungtawan Siriwan (Daengbunrueang) and Sowit Bamrungphak

Received: August 16, 2024

Revised: September 28, 2024

Accepted: October 15, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว 2) ศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว และ 3) บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคนาม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยโดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก มี 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มคณาจารย์ 2) กลุ่มพระสงฆ์ 3) กลุ่มฆราวาส รวมจำนวน 15 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ประเพณีบุญแจกข้าว เป็นประเพณีด้านความเชื่อของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตายและการทำบุญอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ตายไปแบบเจาะจงตัวผู้รับ 2) หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว พบว่า มีหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญอยู่ 2 หลัก ดังนี้ 2.1) หลักกตัญญูกตเวที คือ การตอบแทนพระคุณของท่านผู้ล่วงลับไปด้วยการทำบุญอุทิศให้ท่าน 2.2) หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ (1) ทานมัย การบริจาค การสละ การแบ่งปันไม่ว่าจะเป็นสิ่งอุปโภคบริโภคข้าวของเครื่องใช้ไม่ว่าจะให้แกใครก็ถือเป็นบุญทั้งสิ้น (2) สิลมัย เป็นการฝึกฝนที่จะเลิกจากการทำความชั่วไม่ไปเบียดเบียนใคร มุ่งที่จะทำความดี (3) ภาวนามัย เป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญาทำให้จิตสงบไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และ 3) บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏใน

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย; Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail: runghawan3102@gmail.com, Tel. 080-3924772

ประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ด้านความเชื่อประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดมีความเชื่อเกี่ยวกับงานประเพณีบุญแจกข้าวว่า เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต่อผู้มีพระคุณ และได้ปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

คำสำคัญ: หลักพุทธจริยศาสตร์, ประเพณีบุญแจกข้าว, ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the theoretical concepts of the Boon Chaek Khoa Tradition; 2) to study the Buddhist ethics that appeared in the Boon Chaek Khoa Tradition; and 3) to integrate the Buddhist ethics principles that appeared in the Boon Chaek Khoa Tradition of people in Roi Et Province. This was a qualitative field research. The key informants used in the research were in-depth interviews, consisting of 3 groups: 1) a group of teachers, 2) a group of monks, and 3) a group of laypeople, totaling 15 persons. The tools used for data collection were interview forms and descriptive content analysis. The research results found that 1) the Boon Chaek Khoa Tradition was a belief tradition of the Isan people regarding the afterlife and making merit and dedicating it to the deceased by specifying the recipient, specifically the recipient; 2) the Buddhist ethics that appeared in the Boon Chaek Khoa Tradition was found to have 2 important Buddhist ethics principles as follows: 2.1) the principles of Katanyukatavedita were to repay the kindness of those who have passed away by making merit and dedicating it to them, 2.2) the principles of Punyakiriyavatthu 3 were (1) Danamaya: it was a donation, sacrifice, sharing whether it be consumer goods or equipment, no matter who you gave your belongings to, it was considered a merit, (2) Silamaya: it was a practice to stop doing evil, not to harm anyone, and to focus on doing good, (3) Bhavanamaya: it was the development of the mind and intelligence, making the mind calm, free from sadness, and appreciating things as they really were; and 3) integrating the principles of Buddhist ethics that appeared in the Boon Chaek Khoa tradition of the people in Roi Et Province. It was

found that in terms of beliefs, the people in Roi Et Province believed in the Boon Chaek Khoa tradition that it was a tradition that expressed gratitude to benefactors and has practiced the principles of Punyakiriyavatthu 3 according to the principles of Buddhist ethics.

Keywords: Buddhist Ethics, Chaek Khoa tradition, People in Roi Et Province

บทนำ

ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บุคคลที่ล่วงลับไป คนในภาคอีสานเรียกกันว่า “ประเพณีบุญแจกข้าว” เป็นประเพณีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปหรือเสียชีวิตไป จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ที่มีประวัติและความเป็นมายาวนาน มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คนในลักษณะของเมืองมาอย่างต่อเนื่องในแต่ละยุคสมัย ซึ่งแต่ละยุคสมัยได้เกิดสิ่งที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมขึ้นในพื้นที่จำนวนมากทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น ศาสนสถาน และสิ่งที่ไม่ได้เป็นวัตถุ เช่น ตำนาน ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากความคิดและการกระทำของผู้คนในบริบทต่าง ๆ รวมถึงประเพณีการทำบุญแจกข้าวซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับจังหวัดร้อยเอ็ดมาอย่างยาวนาน ในแง่ของการเป็นประเพณีแสดงออกถึงความกตัญญูทวนเวียนต่อผู้ให้ตนให้ความเคารพนับถือ

จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่ และคนยุคใหม่โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่ยังไม่เข้าใจในคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีบุญแจกข้าวอย่างไม่แจ่มชัดว่าประเพณีบุญแจกข้าวในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ มีความเป็นมาอย่างไร และเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในด้านใดบ้างจึงทำให้ขาดความน่าสนใจในด้านความหมายของประเพณี ที่ถือได้ว่าเป็นสาระที่สำคัญอันแท้จริงของประเพณีนี้ไปหรืออาจให้ความสนใจเพียงด้านเดียวเฉพาะความสนุกสนานรื่นเริง จนอาจทำให้แก่นแท้ที่เป็นสาระสำคัญของประเพณีนี้กลายเป็นเพียงพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์คลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว (อุดม บัวศรี, 2546) โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่กำลังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทรกในการใช้ชีวิต ทำให้เปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมบางอย่างไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชน จึงอาจทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้ และอาจเสื่อมสูญหรือมีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์ดั้งเดิม

ประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีมาตั้งแต่สมัย ปู่ย่า ตายาย ที่ได้พากะระทำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและถือได้ว่าเป็นประเพณีการทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ตายไปแล้วซึ่งอาจจะเป็นญาติสนิทหรือคนในครอบครัว เช่น บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ฯลฯ และปกติจะทำบุญอุทิศให้ตามความเหมาะสมของเจ้าภาพ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2524) บางทีก็ทำหลังฌาปนกิจศพเลย หรืออาจทำบุญหลังจากถึงแก่กรรมแล้วประมาณ 1-3 ปี หรือมากกว่านั้นเพราะมีความเชื่อว่าหากบุคคลใดเมื่อตายไปแล้วไม่มีใครทำบุญแจกข้าวให้ บุคคลนั้นจะต้องได้รับความอดอยากและไม่ไปผุดไปเกิด วิญญาณจะคงวนเวียนคอยหาข้าวแจกอยู่ตนเอง บางครอบครัวถ้ามีผู้ถึงแก่กรรมมากกว่าหนึ่งก็จะทำบุญรวมกันเลย เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติที่จากไป โดยมุ่งหวังว่าเขาเหล่านั้นจะสามารถได้รับส่วนบุญส่วนกุศล จากการได้ประกอบพิธีกรรมในประเพณีดังกล่าว ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า บุตรธิดาเมื่อระลึกถึงอุปัชฌาย์ที่ญาติผู้ละไปแล้วเคยทำไว้ในครั้งก่อนหน้า ผู้นั้นได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้เป็นญาติ มิตร และสหายก็ควรให้ทักษิณาทานอุทิศให้แก่ญาติที่ละจากโลกนี้ไปแล้ว จากคำสอนดังกล่าวสอดคล้องกับประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับญาติที่จากไปโดยนั้น จะพบว่าในกระบวนการของการประกอบพิธีกรรมนั้นนับจากเมื่อมีญาติหรือสมาชิกในครอบครัวมรณภาพหรือตายไปแล้ว บรรดาญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะพากันชวนชายทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้จนสิ้นสุดกระบวนการและมีคติธรรมหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่หลายประการ เช่น หลักการทำบุญ และหลักความเมตตา ฯลฯ เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมในประเพณีนี้ โดยมากจะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดโดยหลักคำสอนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องกับการทำบุญอุทิศของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญโดยทั่วไปหรือจะเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งในสมัยพุทธกาลก็มีการทำบุญในลักษณะการทำบุญอุทิศนี้ซึ่งจะปรากฏในเรื่องของพระเจ้าพิมพิสารรับรองอยู่แล้วว่า หากผู้ที่เป็นญาติตายไปเกิดอยู่ในฐานะคือ ภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญที่ญาติในมนุษย์โลกอุทิศให้ได้ นั่นก็คือหากไปเกิดอยู่ในเปรตวิสัยอันเป็นที่อยู่ของพวกเปรตมีปรตัตตูปชีวิกเปรต (ขุ.เปต. (ไทย) 26/90/160) ก็สามารถรับส่วนบุญได้โดยการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนานั้นเรียกว่า “ปุพเพตปถิ” (แปลก สนธิรักษ์, 2520) ซึ่งเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไป มีอยู่ 2 ประเภท คือ 1) การอุทิศเจาะจง โดยพูดหรือนึกถึงชื่อของผู้รับผลบุญ เช่น ชื่อบิดามารดา ชื่อพี่น้อง หรือชื่อบุคคลรู้จัก ฯลฯ 2) อุทิศไม่เจาะจง โดยจะพูดรวม เช่น ญาติพี่น้องทั้งหลาย ฯลฯ ในทางพระพุทธศาสนาก็มองในเรื่องนี้ว่าถูกต้องเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตถะเวทและความเคารพต่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปของพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดทั้งหลายด้วย

จากความสำคัญและความเป็นมาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด” โดยจะมุ่งเน้นศึกษาหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และหลักกตัญญูทศเวทิตี ซึ่งหลักดังกล่าวมีความจำเป็นเพราะเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อเรื่องประเพณีการทำบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ตามที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด และในด้านความเชื่อเรื่องบุญแจกข้าวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญสมาธิภาวนาและการแสดงออกซึ่งความรักเคารพต่อผู้มีพระคุณ ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของลูกหลานต่อบุพพการีชน อันเป็นการได้แสดงออกซึ่งความสมัครสมานสามัคคีต่อญาติพี่น้อง ก่อให้เกิดคุณค่าคือความดีงามแห่งจิตใจและยังได้เชื่อว่าเป็นการได้บำรุงพระพุทธศาสนาอันเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนชาวบ้านให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดีไม่ให้เบียดเบียนทำร้ายกัน ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำวิจัยโดยตั้งหัวข้อดังกล่าวข้างต้น และจะนำเสนองานวิจัยนี้สู่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว
3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชน

ในจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม มีกระบวนการ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการทบทวนจากแนวคิดทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อนำไปบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยเรื่องนี้ที่ผู้วิจัยได้เลือกอย่างเจาะจง และผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยมีทั้งหมด 5 ตอน ซึ่งจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญแจก

ข่าวและหลักพุทธจริยศาสตร์ในการทำวิจัย ประกอบไปด้วย กลุ่มที่ 1 คณาจารย์ ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 2 พระสงฆ์ผู้เป็นพระพิธี ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว จำนวน 3 รูป และกลุ่มที่ 3 ชาวราษฎร์ ผู้มีความรู้ ความชำนาญเคยผ่านการจัดงานประเพณีบุญแจกข้าว จำนวน 9 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 รูป/คน ใช้ในการศึกษาหัวข้อวิจัย บุรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว ของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 3 การหาแนวทางจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดเครื่องมือในการวิจัย ขั้นตอนที่ 4 การลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปและสังเคราะห์ และขั้นตอนที่ 6 การสร้างองค์ความรู้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ ในประเด็นที่กำหนด

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้สรุปการทำวิจัยในเรื่องบุรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว พบว่า ประเพณีบุญแจกข้าวเป็นประเพณีทางสังคมและชุมชนของคนอีสาน เป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการใช้ชีวิต ตามความเชื่อปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคมประเพณีบุญแจกข้าวเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เมื่อเกิดมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ มนุษย์ก็พยายามหาวิธีการและแนวปฏิบัติในการใช้ชีวิตของคนในสมัยก่อน จึงมักอาศัยความเชื่อ และปฏิบัติต่อความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ บางครั้งอาจได้ผลก็เลยปฏิบัติกันต่อ ๆ กันมา และประเพณีบุญแจกข้าวเป็นประเพณีในการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรดาญาติผู้ที่ล่วงลับไปหรือตายไปแล้ว และเป็นการตอบแทนพระคุณบุคคลผู้ที่ตนรักเคารพนับถือ ซึ่งจะกระทำกันในช่วงหลังจากที่ว่างเว้นจากการทำไร่ทำนาของชาวอีสานจึงจัดทำบุญประเพณีนี้ขึ้น รวมทั้งเป็นการจัดทำขึ้นเพื่อกระชับความสัมพันธ์ต่อญาติพี่น้องมิตรสหาย และสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดในสถาบันครอบครัวและสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ เพื่อความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นที่อาศัยอยู่ในสังคม

ก่อให้เกิดความผาสุกर्मเย็นตลอดไป ทั้งนี้ยังเป็นการสืบทอดประเพณีที่ดั่งามของชาวอีสานให้คงอยู่สืบไป

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว ชาวอีสานได้รับความเชื่อมาจากบรรพบุรุษว่าวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว หากไม่ได้รับข้าวแจกที่ญาติได้ทำไปให้แล้ว วิญญาณนั้นก็จะมีความทุกข์ทรมานอดอยากและไม่ได้ไปผุดไปเกิด ด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้มีการจัดงานหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ที่ยายไป คนในพื้นที่ภาคอีสานเรียกว่า “เฮตบุญหา” คือ การทำบุญให้คนตายในรูปแบบการทำบุญแจกข้าวเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ปู่ย่าตายายพี่ป้าน้าอา โดยการทำบุญแจกข้าวนี้ต้องมีการระบุไปว่ามีความต้องการจะทำบุญแจกข้าวให้ใคร โดยจะมีการจัดงานกันใหญ่พอสมควรโดยมีการบอกกล่าวญาติมิตรสหายและเพื่อนบ้านใกล้เคียงภายในหมู่บ้านหรือต่างหมู่บ้าน และมีการบอกกล่าวไปถึงญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลให้มาร่วมงานนี้ด้วยงานทำบุญแจกข้าวนี้นิยมทำกันในช่วงหลังจากว่างเว้นจากกิจต่าง ๆ จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะในการทำกิจกรรมนี้ การทำบุญแจกข้าวเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากสำหรับชาวอีสานเพราะชาวอีสานมีความเชื่อว่าทุกคนที่ตายไปแล้ว ต้องได้กินข้าวแจกหากคนใดที่เสียชีวิตไปแล้วแล้วไม่ได้ทำบุญแจกข้าวไปให้บุคคลนั้นจะได้รับความอดอยากไม่ได้ไปผุดไปเกิด จะยังควนเวียนเพื่อรอรับข้าวแจกจากญาติพี่น้องต่อไปจนชาวอีสานถือเรื่องความกตัญญูต่อญาติพี่น้องและผู้มีพระคุณ การจัดงานทำบุญแจกข้าวจึงเป็นการแสดงความรักความเคารพต่อผู้ที่เสียชีวิตไป เพื่อให้ดวงวิญญาณของคนเหล่านั้นได้รับบุญกุศลและไปเกิดใหม่ไม่ต้องควนเวียนเพื่อรอรับส่วนบุญอีกต่อไป

1.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ก่อนดำเนินงาน 2) ขณะดำเนินงาน 3) หลังดำเนินงาน ซึ่งมีดังต่อไปนี้ (1) ก่อนดำเนินงาน การเตรียมคนต้องบอกข่าวให้ญาติพี่น้องทั้งหมดในชุมชนหมู่บ้าน ให้มาช่วยงานทำบุญแจกข้าวเพื่อมอบหมายหน้าที่ให้แต่ละคนที่มาได้รับรู้ว่าตัวเองมีหน้าที่อะไรที่ได้รับมอบหมายให้ทำแต่ละท่านก็จะทำหน้าที่ให้ถูกต้อง (2) ขณะดำเนินงาน โดยทั่วไปแล้ววันนี้จะเป็นวันรวมญาติพี่น้องจะเดินทางมาเยอะทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน และเจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นที่บ้านในวันรวม (โฮม) และหลังจากที่พระเทศน์จบ ก็จะมีเจริญพระพุทธมนต์ต่อ วันสุดท้ายตักบาตร และได้บำเพ็ญบุญกุศลผู้วายชนม์ก็จะได้รับส่วนบุญหลังจากที่ญาติพี่น้องอุทิศส่วนบุญให้และตนเองได้อนุโมทนา (3) หลังดำเนินงาน ขั้นตอนสุดท้ายของการทำบุญแจกข้าว คือ ถวายปราสาทผึ้ง หรือกองบุญแก่พระสงฆ์ โดยเจ้าภาพจะนำกองบุญที่ได้ตั้งบำเพ็ญหรือกองสมโภชนั้นไปถวายพระสงฆ์ที่วัด หลังจากถวายกองบุญแก่พระสงฆ์แล้วก็เป็นอันเสร็จพิธี กล่าวได้ว่าประเพณีบุญแจกข้าวเป็นบุญประเพณีที่เกิดจากรากฐานความเชื่อดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ถือว่าเป็นการตอบแทนพระคุณของบุคคลผู้เสียชีวิตไปและ

เป็นการสงเคราะห์ผู้ใกล้ชิด ยังผลให้ตนเองมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปจึงจัดเป็นบุญที่มีความสำคัญต่อจารีตประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสานดังที่ได้กล่าวมานี้

2. หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็น คณาจารย์ พระสงฆ์ และฆราวาสผู้เชี่ยวชาญ โดยสนทนาแบบแบ่งกลุ่ม 3 กลุ่ม จำนวน 15 รูป/คน พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว นั้น ได้แก่ หลักบุญริยาวัตถุ 3 หลักกตัญญูกตเวทิตะ

2.1 หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 (ที.ปา. (ไทย) 11/32/51) อันได้แก่ (1) ทานมัย คือ บุญสำเร็จจากการให้ การสละ หรือการเผื่อแผ่แบ่งปัน ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด และไม่ว่าจะให้แก่ใครก็ถือเป็นบุญทั้งสิ้น เพราะการให้ทานเป็นการลดความเห็นแก่ตัวความตระหนี่ถี่เหนียวและความคับแคบในจิตใจให้น้อยลงทำให้เราไม่ยึดติดในวัตถุสิ่งของ อีกทั้งสิ่งที่เราบริจาคหรือให้ทานแก่ผู้อื่นก็จะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนเป็นประโยชน์ต่อผู้รับ และสังคมโดยรวม การให้ทานนี้อยู่ที่ไหน ๆ ก็ทำได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นเงิน เช่น การแบ่งของกินให้กับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสัตว์ก็ตามก็ได้ถือว่าเป็นการให้ทาน (2) สีลมัย คือ บุญสำเร็จจากการงดเว้นจากทุจริต หรือการประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา และการงดเว้นการทำความชั่วทางกาย ทางวาจา ศิล ช่วยออกแบบชีวิตเราให้มีรูปสมบัติและสิ่งที่น่าปรารถนาต่าง ๆ อีกมากมายในชาติต่อไปแม้ในปัจจุบันชาติศีลมีประโยชน์และอันสละสืบเนื่องโดยลำดับขั้นตอนการรักษาศีลให้ดีในเบื้องต้นแล้ว คุณธรรมความดีในเบื้องต้นจะเกิดขึ้นสืบเนื่องติดตามมาเอง สามารถปรากฏให้เห็นทันตาได้ดังตัวอย่างของพระภิกษุสามเณร ที่รักษาศีลได้บริสุทธิ์บริบูรณ์จะมีผิวพรรณวรรณะผ่องใสกิริยาอาการเรียบร้อยอ่อนโยนสงบเสถียร สง่างาม น่าศรัทธาเลื่อมใส ดังที่กล่าวแล้ว (3) ภาวนามัย คือ บุญสำเร็จจากการฝึกฝนอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี โดยการทำให้สงบจากนิวรณ์ และการภาวนานั้นเป็นของสากล คือ มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติได้ ไม่จำกัดว่าบุคคลนั้นจะมีเชื้อชาติใดจะมีผิวพรรณวรรณะแตกต่างกันอย่างไรและไม่ว่าจะมีความเห็นหรือความเชื่อในลัทธิหรือศาสนาใดก็ตาม ล้วนแล้วแต่สามารถทำภาวนาได้ด้วยกันทั้งสิ้น การเจริญภาวนาจึงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา หรือต้องเป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้นไม่ว่าท่านจะนับถือศาสนาหรือความเชื่อใดก็สามารถศึกษาและประพฤติปฏิบัติภาวนาได้อย่างเท่าเทียมกันทุกคน

2.2 หลักกตัญญูกตเวทิตะ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/42/66) การตอบแทนพระคุณของท่านและการทำบุญอุทิศหรือบุญแจกข้าวเป็นการได้ทำหน้าที่ของบุตร ตอบแทนพระคุณของบิดามารดาผู้ที่ล่วงลับไป เมื่อได้ทำบุญอุทิศแล้วก็จะหมดหวังว่าท่านอาจจะตกทุกข์ได้ยาก และตนก็ได้ชื่อว่าทำหน้าที่ได้สมบูรณ์แล้วไม่บกพร่องต่อหน้าที่ของบุตรธิดาคนทั้งหลายรู้จักความกตัญญูกตเวทิตะ

ในทางพระพุทธศาสนาก็สอนว่าคนประเภทนี้หาได้ยาก เพราะคนส่วนมากไม่ค่อยได้ทำความดีตอบแทนคนอื่น ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากเหตุหลายประการ เช่น บางคนคิดว่าไม่ทำคืนก็ไม่มีโทษอะไรหรือไม่เสียหายอะไร และคนที่ทำความดีแก่ตนเขาก็ไม่ได้เรียกร้องอะไร บางคนคิดอยากทำความดีตอบแทนแต่ไม่มีความพร้อม เพราะต้องอาศัยโอกาสและอาจรวมถึงเงินทองด้วย ดังนั้นความกตัญญูกตเวทีที่แท้จริงคือเกิดจากจิตใจที่ระลึกถึงความดีของคนอื่นและอยากทำความดีตอบแทนน้ำใจคนอื่นที่ได้ทำไว้กับตนเอง ไม่ใช่เกิดจากจิตใจที่ต้องการให้คนอื่นยกย่องว่าตนเป็นคนดีเพราะมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และความกตัญญูต่อบิดามารดา บุตรธิดาสามารถทำได้ทั้งขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่คือ การเลี้ยงดูท่านเชื่อฟังคำสั่งสอนท่านประพฤติตนเป็นคนดี และหลังจากที่ท่านเสียชีวิตไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศไปให้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรักเคารพและเป็นห่วงต่อผู้มีพระคุณอย่างแท้จริง

3. บูรณการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า จากวัตถุประสงค์ในข้อข้างต้นจะเห็นได้ว่าในด้านความเชื่อและหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวนั้น ได้แก่ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 หลักกตัญญูกตเวที

3.1 บูรณการความเชื่อและหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ในประเพณีบุญแจกข้าว อันได้แก่ (1) ความเชื่อในทานมัย คือบุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน พบว่า ประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจะให้ทานด้วยการนำอาหารที่ตนเตรียมไว้มาถวายพระสงฆ์ที่ตนได้นิมนต์ ในงานบุญแจกข้าว หลังจากที่พระสงฆ์ทำภัตกิจเสร็จเจ้าภาพก็จะเชิญญาติพี่น้องตลอดถึงคนในชุมชนที่มาร่วมงานรับประทานอาหารและ ได้รับข้าวแจกที่เจ้าภาพเตรียมไว้ให้กลับบ้านด้วย จึงจัดได้ว่าเป็นการให้ทานในบุญกิริยาวัตถุ (2) ความเชื่อในศีลมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล พบว่า ในงานประเพณีบุญแจกข้าวก่อนจะถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ สามเณร หรือก่อนพระสงฆ์จะแสดงธรรมในงานนั้น ต้องสมათานศีลก่อนโดยเชื่อว่าเป็นการชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์จะได้รับอานิสงส์ผลบุญมาก (3) ความเชื่อในภาวนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา พบว่า ในงานประเพณีบุญแจกข้าวจะมีการแผ่เมตตาโดยการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตไปจัดได้ว่าเป็นการภาวนาอีกแบบหนึ่ง และมีการแสดงธรรมเทศนาในงานจากพระสงฆ์ที่เจ้าภาพได้นิมนต์มา ชาวบ้านหรือคนในชุมชน จะมาฟังธรรมซึ่งผู้ที่ฟังนั้นจะได้ข้อคิดจากธรรมะที่ตนได้ฟังไปพัฒนาชีวิตของตนเองให้ดียิ่งขึ้นไป

3.2 บูรณการความเชื่อและหลักพุทธจริยศาสตร์ด้านความกตัญญูกตเวทีในประเพณีบุญแจกข้าว คือ ความเชื่อในหลักกตัญญูกตเวทีเป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ในสังคม มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ๆ เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลผู้ใกล้ชิดกันมี บิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เมื่อบุคคลเหล่านี้เสียชีวิตไปก็จะเกิดความเป็นห่วงประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดจึงมีความเชื่อที่จะจัดประเพณีการทำบุญแจกข้าวขึ้นมา เพื่อเป็นการ

ทำบุญอุทิศให้กับผู้เสียชีวิตซึ่งเป็นผู้ที่ตนรัก และเคารพนับถือมีอานิสงส์ช่วยให้ผู้เสียชีวิตไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้น จัดได้ว่าเป็นการเกื้อกูลอนุเคราะห์กันและกัน ซึ่งเมื่อทั้ง 2 ฝ่ายยังมีชีวิตอยู่และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เสียชีวิตไปแล้วจะมีการทำบุญแจกข้าวอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ ซึ่งการทำบุญอุทิศนั้นก็อาจจะเป็นลักษณะที่บุตรธิดาทำให้แก่บิดามารดาเรียกว่า กตัญญูกตเวทิตา บิดา มารดาทำให้แก่ บุตรธิดาเรียกว่า บุตรสังคหะ อาจารย์ทำให้แก่ศิษย์เรียกว่าศิษย์สังคหะ ศิษย์ทำให้แก่อาจารย์เรียกว่า กตัญญูกตเวทิตา สามีทำให้แก่ภรรยาเรียกว่า ทารสังคหะ ภรรยาทำให้แก่สามีเรียกว่า สามีสังคหะ มิตรทำให้แก่มิตรเรียกว่า มิตรสังคหะ หรือเรียกรวม ๆ อย่างง่ายว่าการตอบแทนคุณ บูชาคุณ ซึ่งประเพณีการทำแจกข้าวนั้นนอกจากจะเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้เสียชีวิตไปแล้ว ยังเป็นประเพณีแห่งการอนุเคราะห์สงเคราะห์ของคนในสังคม และยังเป็นโอกาสที่จะได้บำเพ็ญบุญกุศลให้กับตนเองอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีบุญแจกข้าว พบว่า ประเพณีบุญแจกข้าวเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อในการอุทิศส่วนบุญให้แก่บุคคลที่ตนเคารพรักและนับถือ โดยเป็นการเจาะจงตัวผู้รับส่วนบุญที่อุทิศให้ ถือได้ว่าเป็นประเพณีการทำบุญที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและ มีคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีนี้ในหลาย ๆ ด้าน มีการรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แฝงไว้ด้วยพุทธปรัชญาในการใช้ชีวิตตามคติความเชื่อตามประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของประชาชนชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเพณีบุญแจกข้าวถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนภาคอีสานโดยเฉพาะที่จังหวัดร้อยเอ็ด ถือได้ว่าเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ และมีความเชื่อที่เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวอีสานจัดงานประเพณีบุญแจกข้าวขึ้นมา มี 2 ประการ คือ (1) เชื่อตามแบบโบราณดั้งเดิมที่กระทำกันสืบมา เพราะกลัวผู้ตายจะไม่มีข้าวกินจึงต้องแต่ง “แจกข้าวหา” คือ หาดอาหารให้ผู้ตายไว้ในงานด้วย และกลัวว่าผู้ตายจะไม่มีที่อยู่อาศัยจึงต้องสร้างปราสาทผึ้งอุทิศให้ด้วย อีกทั้งกลัวว่าผู้ตายจะไม่ได้ไปเกิดใหม่หากยังไม่ได้ทำบุญแจกข้าวไปให้ (2) เชื่อตามคติคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะปรากฏในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าพิมพิสารที่ได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้อดีตพระญาติที่ตายไปแล้วได้เกิดอุบัติเป็นปรต หลีกดังกล่าวดังนี้จะเห็นได้ว่าการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตายในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อคนอีสานอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง บุญแจกข้าวรูปแบบการแบ่งปันและการสร้างความกตัญญูของชาวอีสาน ของพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ (2559) พบว่า ชาวอีสานเชื่อว่าผู้ที่ตายไปแล้วไม่สามารถหาอาหารกินเองได้ ต้องอาศัยลูกหลานญาติพี่น้อง

ตลอดถึงผู้ที่อยู่เบื้องหลังทำบุญแจกข้าวไปให้เท่านั้น และยังมีความเป็นห่วงกลัวผู้ตายจะไม่มีที่อยู่อาศัยจึงต้องสร้างปราสาทผึ้งอุทิศให้แก่เขาเหล่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ของพระมหามนตรี ฉนทสีโล (แซ่โจ้ว) (2562) พบว่า การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลหรือคนอีสานเรียกว่า “บุญแจกข้าว” ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการมาจากความเชื่อในเรื่องของ พระเจ้าพิมพิสารที่พระองค์ได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติของพระองค์ที่เป็นเปรต การอุทิศส่วนบุญประเภทนี้นับเป็นการเจาะจงผู้รับหรือผู้ที่จะอุทิศส่วนบุญให้เป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่าบุญแจกข้าวเป็นประเพณีการทำบุญอุทิศเพื่อเจาะจงตัวผู้รับผลของส่วนบุญ

2. หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าว พบว่า มีอยู่ 2 หลัก จะเห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่ (1) หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ ทานมัย บุญอันเกิดจากการให้ สิลมัย บุญอันเกิดจากการสำรวมระวังทางกาย วาจา ภาวนามัย บุญอันเกิดจากการเจริญเมตตาภาวนา (2) หลักความกตัญญูตเวที ซึ่งจะสอดคล้องงานวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแซนโฎนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์ ของพระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ขวโน (มุ่มทอง) (2565) พบว่า การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลของชาวพุทธในภาคอีสาน ได้เปลี่ยนชื่อตามวัฒนธรรมของชาวอีสาน ตามยุคตามสมัยโดยมีแนวคิดหลักธรรมคำสอนปรากฏในพิธีกรรมอยู่หลายประการ ซึ่งจะประกอบด้วย หลักบุญกิริยาวัตถุ หลักความกตัญญูตเวที หลักคำสอนนี้เป็นแก่นสารของงานบุญอุทิศ และยังมีหลักคำสอนพื้นฐานสำคัญของความเป็นมนุษย์อีกมากมาย สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนเก้าข้าวประดับดิน ของชนเดียน นามเกตุ (2556) พบว่า ประเพณีบุญเดือนเก้าข้าวประดับดินจะปรากฏหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นสารของงานประเพณีนี้ อยู่ 2 หลักด้วยกัน ได้แก่ 1) หลักความกตัญญูตเวที คือ รู้ว่าบุคคลใดมีบุญคุณ รู้ว่าบุคคลใดช่วยเหลือส่งเสริม อำนวย ก็ควรตอบแทนบุญคุณของผู้นั้น 2) หลักการให้ทาน คือ การให้สิ่งของต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่ดีงาม มุ่งเพื่อบูชาคุณ เช่นที่ให้แก่บิดามารดา ถวายแก่พระสงฆ์ หรือมุ่งเพื่อสงเคราะห์กันและกัน เช่น ให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก ให้แก่คนทั่วไปด้วยความกรุณาสงสารบ้าง จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวอันเป็นสาระสำคัญในงานประเพณีนี้ได้แก่ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และหลักกตัญญูตเวที อันเป็นสาระสำคัญของประเพณีนี้ก็ว่าได้

3. บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในประเพณีบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ประเพณีการทำบุญแจกข้าวของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด จะมุ่งเน้นไปในด้านความเชื่อในหลักของการทำบุญกิริยาวัตถุ 3 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ได้แก่ ความเชื่อในส่วนของการให้ทาน ความเชื่อในส่วนของการรักษาศีล ความเชื่อในส่วนของการเจริญภาวนา สอดคล้อง

กับงานวิจัย เรื่องศึกษาหลักจริยธรรมประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธบ้านคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ดของพระราชาธรรมโสภณ (จำปี พงไทยสง) (2552) พบว่า ประเพณีบุญแจกข้าวมีหลักคำสอนการทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ (1) การให้ทาน หรือ ทานมัย อันหมายถึง การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปันไม่ว่าจะเป็นเงินทองข้าวของเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด และไม่ว่าจะให้แก่ใครก็ถือเป็นบุญทั้งสิ้น เพราะการให้ทานเป็นการลดความเห็นแก่ตัวความตระหนี่ถี่เหนียว และความคับแคบในจิตใจให้น้อยลง ทำให้เราไม่ยึดติดในวัตถุสิ่งของ (2) การรักษาศีล หรือศีลมัย คำว่า ศีล หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจา เช่น ศีล 5 หรืออาจจะหมายถึงการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาศีลเป็นการฝึกฝนมิให้ไปเบียดเบียนผู้อื่นในขณะเดียวกันก็เป็นการลด ละ เลิกความชั่ว มุ่งให้กระทำความดี อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมิให้ตกต่ำลง (3) การเจริญภาวนา หรือภาวนามัย เป็นการทำบุญอีกรูปแบบที่มุ่งพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตใจสงบ เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงซึ่งในข้อนี้หลายคนอาจจะทำเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น นั่งสมาธิ วิปัสสนา แต่หลายคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องยากเกินกำลังและ วิธีการทำบุญให้ผู้ตายมีอีกสองทางเลือก คือ 1) ปฏิบัติธรรมกรรมฐานตามแนวทางสายวิปัสสนาธุระ (ภาวนามัย) ด้วยการปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรม หรือทำที่บ้านก็ได้ (ทำได้ทุกที่) 2) พร้อมมีการสมათานรักษาศีลอย่างเคร่งครัด (ศีลมัย) ตามระยะที่สะดวก เช่น 2 3 ถึง 9 วัน ซึ่งเป็นวิธีการทำบุญที่ลงทุนน้อยมาก และผู้ปฏิบัติได้มีโอกาสพัฒนาตนเองด้านกาย วาจา และจิต ซึ่งก่อให้เกิดบุญทั้งแก่ผู้ปฏิบัติและผู้วายชนม์

ความเชื่อในหลักกตัญญูกตเวที การตอบแทนคุณบิดามารดาหลังจากที่ท่านละโลกนี้ไปแล้ว บุตรธิดาจะจัดการฌาปนกิจศพและอุทิศส่วนบุญไปให้ท่าน การอุทิศส่วนบุญนี้สามารถทำได้ทั้งขณะที่ยังตั้งศพบำเพ็ญกุศลอยู่ และการทำบุญหลังฌาปนกิจศพแล้วจะนิยมทำภายใน 3 ปี เพราะหากล่วงพ้นกำหนดนั้นไปแล้วจะไม่มีผลเพราะมีความเชื่อว่าวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้วกลายเป็นวิญญาณเร่ร่อนไม่ได้ไปผูกไปเกิด และแสดงถึงการที่บุตร-ธิดาเป็นผู้ไม่มีความสามารถในการตอบแทนคุณบุพการีอีกด้วย ความเชื่อในหลักกตัญญูกตเวทีนี้เป็นเครื่องหมายของคนดี เพราะแสดงถึงการรู้บุญคุณคนอื่นแล้วตอบแทนความดีที่คนอื่นได้กระทำไว้กับตนนั้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถนำเสนอเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จำแนกออกเป็น 2 หลัก ดังนี้

1. หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดมีการทำบุญอุทิศด้วยความเชื่อว่าดวงวิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว หากไม่ได้รับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แล้วดวงวิญญาณนั้นก็จะมีแต่ความอดอยากทนทุกข์ทรมานและไม่ได้ไปผุดไปเกิด ด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้มีการจัดงานหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้เสียชีวิต หรือภาษาถิ่นเรียกว่า “เฮตบุญหา” ซึ่งมีคติตามความเชื่อในเรื่องของเปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ดังนั้นจะต้องพากันทำบุญอุทิศให้กับญาติพี่น้องผู้ที่ตายไปแล้ว ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

2. หลักความกตัญญูทเวที หลักพุทธจริยศาสตร์หลักกตัญญูเป็นหลักที่ยึดเหนี่ยวควบคุมผู้คนในสังคม และเป็นสื่อในการสอนจริยธรรมแก่สังคม จึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนผู้คนให้ตอบแทนผู้มีพระคุณ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ควรทำในสังคมซึ่งเน้นหนักในเรื่องของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของการทำบุญอุทิศ (บุญแจกข้าว) ตลอดถึงเรื่องของกฎแห่งกรรมการกระทำดีในชาตินี้เพื่อผลแห่งกุศลในชาติหน้า ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์นี้เป็นข้อปฏิบัติ ซึ่งคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐตลอดทั้งผู้ใหญ่บ้านในแต่ละชุมชน ควรกำหนดโดยการออกแบบโครงการ หรือกิจกรรม ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำรงรักษาประเพณีบุญแจกข้าวดังกล่าวให้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความกตัญญูกตเวทิตาในชุมชนและในเครือญาติด้วย
2. ภาครัฐควรสร้างรูปแบบความรู้ในเรื่องดังกล่าวตลอดจนควรปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนเห็นความสำคัญของหลักพุทธจริยศาสตร์ในประเพณีดังกล่าว
3. ภาครัฐควรแนะนำส่งเสริมให้ความรู้แก่สังคมในเรื่องของคุณค่าและประโยชน์ของ หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีบุญแจกข้าวแก่ประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้งทางตรงและทางอ้อม
2. ควรประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับความรู้เกี่ยวกับงานประเพณีบุญแจกข้าว เพื่อที่จะเพิ่มพูนความรู้ และความเข้าใจให้กับประชาชนเกี่ยวกับงานประเพณีบุญแจกข้าวที่จะมีขึ้นในครั้งต่อไป
3. ผู้นำทั้งภาครัฐ เอกชน ควรพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ว่ามีปัจจัยใดบ้าง อาทิเช่น รูปแบบแผนภายในงานหรือ ประชาชนผู้มีความสนใจที่จะมีผลทำให้ประเพณีงานบุญแจกข้าวมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ขันเตียน นามเกต. (2556). *การศึกษาคติความเชื่อประเพณีบุญเดือนแก้ว (ข้าวประดับดิน)*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2524). *ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน*. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.
- แปลก สนธิรักษ์. (2520). *พิธีกรรมและประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- พระครูสุธีคัมภีรญาณ. (2559) *บุญแจกข้าว : รูปแบบการแบ่งปันและการสร้างความกตัญญูของชาวอีสาน*. (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระใบฎีกาพงษ์พัฒน์ ขวโน (มุ่มทอง). (2565). *ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญแสนโพนตากับประเพณีบุญข้าวสากในจังหวัดสุรินทร์*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหามนตรี ฉันทลีโล (แซ่ไฉ้ว). (2562). *วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีการทำบุญอุทิศของชาวพุทธในเขตเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชธรรมโสภณ (จำปี พงไทยสง). (2552). *ศึกษาหลักจริยธรรมประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธบ้านคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อุดม บัวศรี. (2546). *วัฒนธรรมอีสาน*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนา.

